



УДК 636.1:001.891

СТАН КОНЯРСТВА ТА ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Рецензенти: канд. с.-г. наук Паньків Л.П.; канд. с.-г. наук Адмін О.Є.

І.В. Ткачова

Інститут тваринництва УААН

У статті висвітлено сучасний стан конярства України: породний склад, кількість племінного поголів'я, кількість суб'єктів племінної справи і провідні напрями їх діяльності. Проаналізовано основні чинники спаду економічної діяльності суб'єктів племінної справи у вітчизняному конярстві, зазначено загрозливий стан більшості порід коней в Україні за кількістю та якістю поголів'я відносно загальної економічної політики сільського господарства і тваринництва зокрема.

Ключові слова: конярство, генетичні ресурси, генофонд, заводські породи, суб'єкти племінної справи, економічні умови, наукові дослідження.

Конярство як тваринницька галузь за будь-яких часів відігравало значну роль у житті людини. Зокрема Україна завжди славилася конярством, яке планомірно розвивалося до середини минулого сторіччя. Переломного періоду галузь зазнала у 1955 році з розформуванням кавалерії і, надалі, під впливом технічного прогресу, поголів'я коней почало стрімко скорочуватися. За статистикою, кількість коней всіх напрямів роботоздатності значно зменшилась в усьому світі, але у країнах розвинутого бізнесу - Західної Європи та Америки – ця тенденція була нижчою, бо зі зростанням популяризації кінного спорту робочо-користувальне та військове конярство замінювалося спортивним. Із 1981 року вітчизняне конярство зазнало інтенсивних заходів щодо підвищення кількості та якості поголів'я, що значною мірою було обумовлено успіхами радянських спортсменів-кіннотників на Олімпійських іграх, перемогами у призових першостях Європи та інших спортивних змаганнях світового рівня.

Україна початку 1990 року нараховувала 754 тис. голів коней, працювало 11 державних кінних заводів із величезним досвідом та історичними традиціями, 4 іподроми, 132 племінні конеферми, кінноспортивні комплекси, школи і клуби. Останніми роками через ряд чинників, зокрема – економічних, вітчизняне конярство на фоні світового значно втратило свої позиції на спортивній арені. Рис. 1 демонструє скорочення племінного кінського поголів'я за останні 12 років. Взагалі, більшість порід не мають необхідного мінімуму для ефективного відтворення поголів'я, що унеможливорює селекційний процес і врешті може призвести до зникнення цінного вітчизняного генофонду. Багато в чому на це впливає перерозподіл цінного племінного поголів'я за господарствами різних форм власності, що не підпадають під безпосередній державний контроль.

В Україні згідно з Державним племінним реєстром [2] на 1.01.2009 року діють 24 кінні заводи та 93 племінних репродуктори. У сучасних економічних умовах деякі суб'єкти племінної справи не витримують конкуренції, тому, порівняно з попереднім роком, кількість кінних заводів зменшилась на 5, племінних репродукторів – на 17. Відповідно, скорочується й поголів'я коней. Лише за останній рік поголів'я племінних коней скоротилося на 19,2 %, у тому числі племінних кобил – на 17,7 % (табл. 1) і тенденція скорочення не

зупиняється. Найбільше втратили провідні для нашої країни породи коней: українська верхова, чистокровна верхова, орловська рисиста.

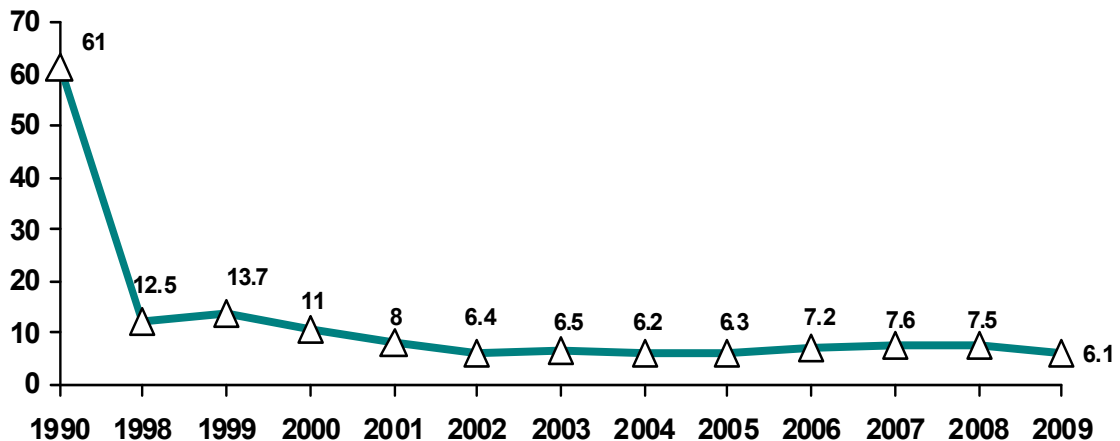


Рис. 1. Динаміка кількісного складу племінних коней в Україні, тис. голів.

1. Породний склад коней в Україні

Порода	Суб'єктів		Кількість племінних коней			
			всього		у т.ч. кобил	
	2009 р.	у % до 2008 р.	2009 р.	у % до 2008 р.	2009 р.	у % до 2008 р.
Будьонівська	2	0	53	6,0	26	0
Вестфальська	1	0	122	24,5	60	0
Гуцульська	6	0	179	6,5	97	3,1
Новоолександрівська вагозозна	11	0	514	1,7	231	-3,3
Орловська рисиста	16	-20,0	949	-14,7	318	-15,9
Російська рисиста	19	-5,0	1109	-14,5	402	-6,9
Торійська	7	-12,5	278	-18,0	103	-6,4
Тракененська	4	0	211	6,6	105	5,0
Українська верхова	41	-25,5	2076	-28,7	857	-28,3
Чистокровна верхова	9	-18,0	550	-27,4	234	-22,3
Поні	1	0	35	0	22	0
Всього:	117	-15,8	6076	-19,2	2455	-17,7

У цілому по племінному конярству спостерігається нераціональна структура поголів'я – частка маточного складу недостатня для повноцінного відтворення поголів'я. Через порушення технологічних умов по всіх породах спостерігається низький вихід лошат, особливо у племінних репродукторах. При такому стані відтворення в суб'єктах племінної справи з урахуванням того факту, що ремонтний молодняк іде на реалізацію через низьке фінансове забезпечення кіннозаводства, немає можливості ведення якісної селекційно-племінної роботи. У результаті – гальмування селекційного процесу, погіршення якості племінного поголів'я, зростання собівартості продукції конярства, зниження товарообігу галузі. Сучасні економічні умови України, як основний впливовий чинник, обумовлюють незадовільну реалізацію генетичного потенціалу заводських порід коней.

Провідною плановою породою коней в Україні залишається українська верхова – порода спортивного напрямку роботоздатності. Інститут тваринництва



УААН веде роботу зі створення та удосконалення української верхової породи коней з 1952 року. Інститутом за 1974-2008 роки підготовлено шість томів Державної книги племінних коней цієї породи, до яких записано 237 жеребців-плідників і 1751 кобила української верхової породи та 105 кобил, які допущені до племінного використання в породі, а також 122 жеребця-плідника та 54 кобили інших (вихідних) порід, яких використовували в кінних заводах та племінних репродукторах у корегуючих підборах.

Станом на 1.01.2009 року в Україні зареєстровано 9 кінних заводів та 32 племінні репродуктори, які займаються розведенням коней української верхової породи. Виявлено всього 2076 племінних коней, у тому числі 105 жеребців-плідників, 857 конематок і 1114 голів молодняку різного віку. Аналіз походження, експертна оцінка типу будови тіла, промірів та екстер'єру показали, що в різних суб'єктах 70-85 % коней української верхової породи відповідають вимогам селекції з породою. В кінних заводах України щороку одержують 250-300 голів молодняку української верхової породи, у тому числі близько 75 % - методом чистопородного розведення та близько 25 % від плідників вихідних порід. Програмою селекції передбачено проводити корегуюче схрещування з вихідними породами в обсязі не більше 20 %, використовуючи при цьому ліцензованих жеребців високої племінної цінності. На підставі проведених досліджень, враховуючи масштаби України та значення української верхової породи, як національного надбання можна відзначити недостатню чисельність високоякісного племінного поголів'я коней української верхової породи, недотримання технології ведення галузі у суб'єктах племінної справи і через це – низьку ефективність селекційно-племінної роботи з породою за спортивними якостями. Єдина вітчизняна спортивна порода при відсутності кваліфікованих кадрів, здатних якісно вирощувати коней та виявляти їх роботоздатність, поступається за популярністю західноєвропейським. Особливо, враховуючи той факт, що, наприклад, голландська порода за розміром поголів'я у сотні разів перевищує розмір поголів'я української верхової породи, отже має набагато ширший простір для селекції. Втім, вітчизняні коні займають призові місця на крупних змаганнях, але під сідлом іноземних вершників, а іноді – і під іншими кличками. Вітчизняні ж спортсмени часто йдуть найпростішим шляхом і віддають перевагу готовим до спорту коням західної селекції, ніж підготовці вітчизняних.

Другою і третьою за чисельністю й значенням породами є російська та орловська рисисті, які здавна розводять в Україні, надбали певного типу завдяки провідним кінним заводам – Дібрівському, Запорізькому, Лозівському, Лимарівському. За останні 15 років виявлено більше 40 % коней класу 2.10 хв. і коней класу 2.05 хв. – що становить майже стільки ж, скільки виявлене за всі попередні роки роботи з рисистими породами в українських господарствах і вказує на значний потенціал жвавистого класу вітчизняної популяції коней. За останні роки оновлено ряд рекордів СНД й іподромів України. З 1991 року зареєстровано 39 нових рекордів, встановлено нові абсолютні рекорди СНД на 2400 м та 4800 м, вперше за останні 16 років виявлено рисака, що подолав 2-хвилинний рубіж жвавості (жер. Вертеп 1.59,8 Дібрівського кінного заводу). Останнім часом через спад діяльності вітчизняних іподромів знижується можливість якісного тренінгу та випробування рисистих коней, що на фоні загального економічного спаду, спричиняє скорочення поголів'я та погіршення його якості.

Чистокровна верхова порода в Україні є четвертою за чисельністю племінного поголів'я коней. За останнє десятиріччя у породі відбулися деякі

зміни, як за формою власності господарств, так і за кількістю та генеалогічною структурою поголів'я. На фоні скорочення кількості конематок у кінних заводах державного сектору спостерігається тенденція збільшення поголів'я у приватних власників та комерційних структурах асоціативного типу. У сучасних умовах удосконалення чистокровної верхової породи, при посиленій орієнтації на призовий спорт важливого значення набуває роль добору за роботоздатністю репродуктивної частини. Сьогодні в Україні спостерігається велика різноманітність поголів'я коней чистокровної верхової породи за походженням. Лише в державних кінних заводах та деяких племрепродукторах залишилися лінійні групи кобил, з якими можна планомірно вести селекційну роботу та визначати її перспективні напрями. Безконтрольне завезення молодняку та жеребців-плідників із зарубіжжя збільшує цю різноманітність, частіше застосовується неперевірений крос ліній. Як показує практика роботи суб'єктів племінної справи, практично усі коневласники використовують досить цінних за результатами оцінки та якістю потомства плідників дуже нераціонально, навіть якщо вони мають високий «індекс успіху», суму виграшу і частку переможців традиційних скачок, а звідси їх селекційний тиск на породу і формування генеалогічної структури незначні. Разом із тим, інтенсифікація селекції – необхідна умова розведення чистокровної породи, особливо коли поставлено завдання значно покращити роботоздатність та племінні якості коней, що дасть змогу вітчизняному поголів'ю конкурувати з кіньми інших країн.

Ще одна вітчизняна порода – новоолександрівська ваговозна, на жаль, переживає катастрофічного скорочення. За останні 5 років поголів'я скоротилося більш ніж на 40 %. Недотримання технологічних вимог при вирощуванні спричиняє зниження рівня відтворення, погіршує розвиток та якість племінного молодняку. При цьому попит на племінний молодняк новоолександрівської ваговозної породи не знижується, адже новоолександрівський ваговоз завдяки невибагливості, скороспілості, високій роботоздатності, урівноваженому темпераменту, нарядним формам користується популярністю як сільськогосподарський кінь. Один із напрямів рентабельного ваговозного конярства – продуктивний, при високій енергії росту, добрих забійних якостях. Новоолександрівські ваговози характеризуються високою молочністю - від кобил за лактацію одержують до 2500-3000 кг молока, причому активно лактувати вони здатні до 15-річного віку. На фоні екологічно нестабільної ситуації в деяких регіонах України галузь кумисоробства набуває перспективного напрямку в плані устаткування спеціалізованих ферм на промисловій основі, укомплектованих високопродуктивними матками новоолександрівської ваговозної породи.

Таким чином, маючи цінний генофонд кінських порід, значний генетичний потенціал, попит населення на продукцію конярства, держава не в змозі забезпечити планомірне поліпшення поголів'я у напрямі підвищення його конкурентоспроможності на зовнішньому ринку; крім того, спонтанне завезення імпортних коней, вирощених та підготовлених у набагато кращих умовах, потроху витісняє вітчизняну популяцію навіть із внутрішнього ринку.

У сучасних нестабільних економічних умовах гостро стоїть проблема стабілізації внутрішнього та зовнішнього ринку племінних коней, що має формуватись суб'єктами племінної справи. Втім, більшість кінних заводів і племінних репродукторів у конярстві на сьогодні є збитковими. Продаж коней здійснюється переважно за прямими зв'язками або через посередників за цінами, які часто не гарантують окупності витрат. Разом із тим, подальший прогрес заводських порід коней вимагає спрямованої планомірної селекції та створення



кращих умов вирощування і тренінгу молодняку, що потребує певних капіталовкладень. Отже, вітчизняне конярство потрапляє до економічного тупику – вирощування конкурентоспроможної племінної та користувальної продукції потребує вкладення коштів, а виручений при її використанні на іподромі, у спортивних змаганнях або продажі прибуток не виправдовує витрат, звідси – недотримання технологічних вимог, погіршення якості, скорочення поголів'я, не вигідний продаж цінного генофонду за кордон.

Ті ж економічні чинники обумовлюють невисокий рівень розвитку вітчизняного спортивного конярства, хоча цей напрям є найпопулярнішим напрямом використання коней в усьому світі. Якщо раніше класичні види кінного спорту мали вагому державну підтримку, то тепер, хоча вони є олімпійськими дисциплінами, існують переважно за рахунок комерційних структур. Прибуток від спортивного конярства сьогодні можливий лише через ринок коней посередньої якості. У таких умовах особливого значення набуває державна підтримка вітчизняної спортивної породи коней - української верхової, підвищення інтенсивності селекційно-племінної роботи та технологічних вимог при її розведенні.

Існування в Україні призового напрямку конярства можливе за умови реформування іподромного бізнесу, збереження іподромів, достатнього їх фінансування та якісного переобладнання, прибутковий тоталізатор, високі призові суми, державна підтримка селекційного процесу, що врешті стимулює розвиток призового конярства і гарантує його високу рентабельність.

Одним із напрямів рентабельного ведення ваговозного конярства є часткове використання поголів'я для одержання надремонтного молодняку на м'ясо та промислових схрещувань. Ведення м'ясного конярства в умовах високої розораності землі потребує розробки раціональних технологій виробництва конини та створення відповідної бази переробки продукції.

Оцінюючи досвід високорозвинених країн, вбачається перспектива прикладного конярства, як частини дозвілля та оздоровлення людини: розвиток кінного туризму, організацію центрів іпотерапії, пунктів прокату, суспільних спортивних клубів тощо.

Пріоритет у наукових дослідженнях відведено основному напрямку конярства – племінному кіннозаводству, яке здатне забезпечити потреби в конях різних порід в умовах багатоукладної ринкової економіки. При цьому ставиться завдання в найближчі терміни на основі селекційних та технологічних розробок щодо підвищення конкурентоспроможності коней вітчизняної селекції вийти на світовий рівень. Це передбачається здійснити як за рахунок інтенсифікації селекційного процесу в породах так і розроблення та впровадження прогресивних науково-обґрунтованих енергозберігаючих та екологічно безпечних технологій вирощування, тренінгу, випробування племінних коней, імуногенетичної та цитогенетичної діагностики, перспективних методів оцінки роботоздатності, виробництва кормів та технології повноцінної годівлі, економіки виробництва продукції конярства на рівні останніх світових досягнень.

Останнім часом темпи удосконалення спортивної роботоздатності коней української верхової породи відстають від світових. У суб'єктах племінної справи практично відсутня цілісна система виховання, підготовки та випробувань коней за спортивною роботоздатністю. Більшість жеребців-плідників (60 %) та 95 % маток не проходять випробування та не оцінені за спортивною роботоздатністю.

У нашій країні були розроблені системи випробувань молодняку за руховими та стрибковими якостями. Відповідно до вітчизняних методик, коні



проходять спортивний тренінг у кінних заводах, який закінчується випробуваннями у 2-річному і старшому віці. Однак у практиці протягом багатьох років застосовувались лише окремі прийоми заїздки та випробувань коней за роботоздатністю. Крім того, підходи до оцінки коней були незмінними упродовж близько 30 років. За цей час потерпіли змін не тільки сама галузь конярства, але й вимоги, правила та складність програм змагань з класичних видах кінного спорту, у зв'язку з чим виявилися найбільш важливі показники, за якими необхідна оцінка та добір у виробничий склад породи для досягнення успіхів у змаганнях.

Тому надзвичайно актуальною проблемою в спортивному конярстві є системність проведення етапів добору жеребців та кобил з включенням показників оцінки за роботоздатністю в програму селекції з урахуванням сучасних вимог кінного спорту. Специфічний характер використання коней в спорті і зміна вимог змагань зумовлюють необхідність модернізації підходів до методів розведення і самого спортивного коня української верхової породи. Враховуючи, що родоначальники ліній відійшли до IV ряду родоводів, їх вплив на селекційні ознаки породи незначний, тому є необхідність в розробці нових ефективних методів селекції.

Важливим питанням також залишається збереження та подальший розвиток порід коней з обмеженим генофондом. Конкуренція коней зарубіжної селекції з вітчизняними, добре адаптованими до господарсько-кліматичних умов різних регіонів України, а також соціально-економічна перебудова, зміни форм власності, економічна криза, визначили проблему збереження цінних малочисельних порід вітчизняної селекції особливо важливою. Від рішення цього питання залежить доля кінських порід, яких традиційно протягом сторіч розводили на території України: орловської та російської рисистих сформованого вітчизняного типу, чистокровної верхової, добре пристосованої до місцевих умов, арабської, ваговозних і запряжних і особливо порід, створених в Україні, що є нашим національним надбанням: української верхової, новоолександрівської ваговозної, гуцульської.

Практика показала, що локальним породам, популяціям та типам тварин притаманні характеристики, які вигідно відрізняють їх від комерційних імпорتنих порід: висока адаптаційна пластичність, стійкість до захворювань, висока фертильність, плодючість, унікальна якість продукції, і, як правило, комбіноване поєднання господарсько-корисних ознак. Їх втрата є не лише втратою об'єктивно безцінного генетичного різноманіття, але і звуженням генетичного потенціалу, що принципово обмежує можливості селекційної роботи у майбутньому. При удосконаленні порід з обмеженим генофондом особливу важливість набуває проблема оптимальної статеві-вікової та генеалогічної структури, вивчення комплексу селекційних, технологічних, генетичних, кліматичних, соціально-економічних факторів, які впливають на формування ліній та заводських типів з урахуванням чистопородного розведення та схрещування з іншими породами.

Різнманітні вимоги до коней викликають необхідність вивчення методів отримання найбільш бажаних типів та груп коней, що задовольняють ті чи інші вимоги, розроблення методів, програм та бізнес-проектів, які забезпечать підтримання конкурентоспроможності порід в Україні з урахуванням соціальних та економічних умов.



Висновки:

1. Рациональне використання вітчизняних порід, а також порід світового значення, місцева популяція яких добре пристосована до природнокліматичних умов України, характеризується високою адаптивною здатністю та, нерідко унікальним генотипом, є основою конкурентоспроможного вітчизняного тваринництва. Це - загальнодержавна справа, яка потребує державної відповідальності щодо збереження генофонду, створення сприятливих економічних умов для виробництва вітчизняної продукції тваринництва, удосконалення племінного законодавства.

2. Враховуючи високі світові досягнення та багаторічний вітчизняний досвід, потрібне рациональне збагачення генофонду коней та розширення напрямів його використання при планомірному веденні галузі в умовах стабільної економіки та безпечного бізнесу, спрямованого на підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції тваринництва.

Бібліографічний список

1. Scherf B. Basic demographic data – a prerequisite for effective management of animal genetic resources / B.Scherf, D.Pilling // Animal genetic resources information. – Vol. 44. – Rome, Italy. - 2009. – P.1-6.
2. Державний племінний реєстр. – Т. II. – К. – 2009. – С.186-213.

СОСТОЯНИЕ КОНЕВОДСТВА И ПЕРСПЕКТИВЫ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Ткачова И.В., Институт животноводства УААН

В статье отражено современное состояние коневодства Украины: породный состав, количество племенного поголовья, количество субъектов племенного дела и ведущие направления их деятельности. Проанализированы основные факторы спада экономической деятельности субъектов племенного дела в отечественном коневодстве, отмечено угрожающее состояние большинства пород лошадей в Украине по количеству и качеству поголовья. относительно общей экономической политики сельского хозяйства и собственно животноводства.

Ключевые слова: коневодство, генетические ресурсы, генофонд, заводские породы, субъекты племенного дела, экономические условия, научные исследования.

STATE OF HORSE BREEDING AND PROSPECT OF SCIENTIFIC RESEARCHES

Tkachova I., Institute of animal science of the UAAN

The modern state of the horse breeding of Ukraine is reflected in the article: pedigree composition, amount of pedigree total number of livestock, amount of subjects of pedigree business and leading directions of their activity. The basic factors of slump of economic activity of subjects of pedigree business in the domestic horse breeding are analyzed, the threatening state of most breeds of horse in Ukraine on an amount and quality of total number of livestock is marked. in relation to the general economic policy of agriculture and actually stock-raising.

Keywords: horse breeding, genetic resources, gene pool, factory breeds, subjects of pedigree business, economic terms, scientific researches.